

ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدىكى ئومونىملار

I ئومونىملارنى تەتقىق قىلىشنىڭ زۆرۈرىتى

ھازىرقى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلىدا فونېتىك شەكلى ئوخشاش، لېكىن مەنىلىرى تامامەن باشقا-باشقا بولغان نۇرغۇن ئومونىملار بار. بىراق، ئومونىملار ھەققىدە تا ھازىرغا قەدەر تۈرلۈك قاراشلار مەۋجۇت بولۇپ كەلمەكتە. بەزىلەر ئومونىملارنىڭ مەۋجۇت بولۇشى تىلدىكى نورمالسىزلىق، ئۇ، تىل ئۈگىنىشتە ۋە ئىستىمالدا ئاكتىپ رول ئوينىمايلا قالماي، پاسسىپ رول ئوينايدۇ، دېيىشسە؛ بەزىلەر بۇ، تىلنىڭ ئىپادىلەش كۈچىنىڭ يېتەرسىزلىكى ۋە تىلنىڭ كەمبەغەللىكىنى كۆرسىتىدۇ، دېيىشىدۇ. ئومونىملارغا بۇنداق كۆز قاراشتا بولۇش مۇۋاپىق ئەمەس، چۈنكى ئومونىملارنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشى ئۇنىڭ كىشىلەرنىڭ ئۆز-ئارا چۈشىنىشى، پىكىر ئالماشتۇرىشىدا مۇئەييەن رول ئوينىغانلىقىنى ۋە تىل تەرەققىياتىنىڭ مەھسۇلى ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ. بولۇپمۇ تىلىمىزدىكى كۆپ مەنىلىك سۆزلەرنىڭ ئەمەلىي ئىستىمالدىكى قىممىتىنىڭ ئېشىشىغا ئەگىشىپ، مەنىلەرنىڭ بۆلۈنۈشى نەتىجىسىدە بارلىققا كەلگەن ئومونىملارنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشى تىلىمىزدىكى چەكلىك تاۋۇشلار ئارقىلىق سان-ساناقسىز ئۇقۇملارنى ئىمكانقەدەر توغرا ئىپادىلەشتە مەۋجۇت بولۇۋاتقان تاۋۇش ئاز، مەنە كۆپ بولۇشتەك زىددىيەتلەرنى ھەل قىلىشنىڭ بىرخىل چارىسى ھېسابلىنىدۇ. ئەگەر ئومونىملار تىلنىڭ ئەمەلىي ئىستىمالدا قالايىمقانچىلىق تۇغدۇرۇپ، پۈتلىكاشاڭ بولسا ئىدى، ئۇنىڭ ئۇزۇن زامانلاردىن بېرى مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشى مۇمكىن بولمىغان بولاتتى. چۈنكى تىل ئۆزىنىڭ ئىچكى تەرەققىيات قانۇنىيىتى بويىچە تەرەققىي قىلىش داۋامىدا، ئۆز تەرەققىياتىغا توسقۇن بولىدىغان ۋە ئۆزىگە ھاجەتسىز بولغان ئېلېمېنتلارنى ھېچ ئىككىلەنمەي تەركىبىي ئېتىپ ماڭىدۇ. لېكىن تىلىمىزدىكى ئومونىملار تىلىمىز تەرەققىياتىنىڭ بۇنداق كەسكىن سىناقلىرىدىن ئۆتكەن بولغاچقا، ئۇلار تىلىمىز لۇغەت تەركىبىنىڭ بىر قىسمى سۈپىتىدە مەۋجۇت بولۇپ، خەلقىمىزنىڭ ئۆز-ئارا ئالاقىلىشىشى ۋە چۈشىنىشىدە مۇئەييەن شەرت ئاستىدا نۇتۇقنى جانلىق، گۈزەل ھەم تەسىرلىك قىلىش رولىنى ئوينىماقتا. شۇڭا ئومونىملارنى تىلىمىز بايلىقىنىڭ بىر تەركىبىي قىسمى دەپ بىلىپ، ئۇلارنى چوڭقۇر، ئەستايىدىل تەتقىق قىلىشىمىز لازىم.

نۇرغۇنلىغان شائىرلار ئومونىملارنىڭ مەنىسى ھەرخىل، لېكىن ئېيتىلىشى ۋە يېزىلىشى ئوخشاش بولۇشتەك خۇسۇسىيىتىدىن پايدىلىنىپ، كىشىگە ھۇزۇر بېغىشلايدىغان شېئىرلارنى يازغان. بۇ يەردە بىر مىسال كۆرۈپ باقايلى:

«تاڭغا تەشنا ئىنتىزار بولدۇم، سېغىندىم، تاڭ دېدىم،

سورىسا بەدبەخ سوئال يەلكەمنى قورۇپ، تاڭ دېدىم.

تۈن-زىمىستان قوينىدا تۇرغاندا ئاھ، يارەنلىرىم،

تاڭ يېقىن، تاڭ ئىشقىنى قەلبىڭگە مەھكەم تاڭ دېدىم.»

«يېڭى قاشتېشى»دىن: مەتبىلى زۇنۇن

لېكىن، ئەپسۇسلىنارلىقى شۇكى، ئۇيغۇر تىلىدىكى ئومونىملار چوڭقۇر تەتقىق قىلىنىپ، ئۇلارنىڭ پىرىنسىپلىرى ئوتتۇرىغا قويۇلمىغانلىقى، دائىرىسى ئېنىق بىكىتىلمىگەنلىكى، تۈرلىرى ئېنىق ئايرىلمىغانلىقى قاتارلىق سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن، نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ ئومونىملارغا بولغان تونۇشى ناتوغرا بولۇپ كەلمەكتە. يەنە شۇ ۋەجىدىن بەزى شائىرلىرىمىز ئومونىملار كاتېگورىيەسىگە كىرمەيدىغان سۆزلەرنى ئومونىم دەپ بىلىپ، شېئىرىيەتكىمۇ نۇرغۇن قالايمىقانچىلىقلارنى پەيدا قىلماقتا ۋە شۇنىڭ بىلەن بىرگە، بەزى شېئىر ھەۋەسكارلىرىغىمۇ بۇ كېسەلنى تارقاتماقتا. تۆۋەندە بۇ ھەقتە بىر مىسال كۆرۈپ باقايلى. مەسىلەن:

«يۈرەك قەلبىڭگە بەخش ئەتتىم باھادىرلىق قېنى ئوغلۇم،

تېڭىپ يەلكەڭگە شانلىق يۈك سەپەرگە يۈر، قېنى ئوغلۇم.

بىنا ئەيلە ھالال ئەجرىڭ بىلەن چۆللەردە باغ-گۈلشەن،

بېرەلمەس زەررىچە لەززەت، بىراۋنىڭ بال-قېنى ئوغلۇم.»

«يېڭى قاشتېشى»دىن.

مانا بۇ ئاتالمىش «مۇختەمىلات»تا «قېنى» شەكلىدىكى سۆزلەر ئۈچ ئورۇندا كېلىپ، تامامەن باشقا-باشقا مەنىلەرنى ئىپادىلىگەن. قارىماققا بۇ ئۈچ سۆز شەكىل ھەم تەلەپپۇز جەھەتتىن تامامەن ئوخشاش بولۇپ، ئومونىملاردەك قىلىسمۇ، لېكىن سەللا دىققەت بىلەن كۆزىتىدىغان بولساق، ئۇلارنىڭ ئومونىملار كاتېگورىيەسىگە كىرەلمەيدىغان سۆزلەر ئىكەنلىكىنى بايقايمىز. چۈنكى بىز ئومونىملارنى كۆزەتكەندە، ئۇلارنىڭ تۈپ شەكلىگە يەنى گىرامماتىكىلىق كاتېگورىيەلەر بىلەن تۈرلەنمىگەن شەكلىگە قارايمىز. گەرچە بۇ شېئىردا «قېنى» شەكلىدىكى سۆز ئۈچ ئورۇندا كۆرۈلگەن ۋە ئۈچ خىل مەنە ئىپادىلىگەن بولسىمۇ، 1-مىسرادىكى «قېنى» سۆزى «قان-تەر»دىكى «قان» سۆزى بولۇپ، ئۇنىڭغا 3-شەخس قوشۇمچىسى «ى» قوشۇلۇش نەتىجىسىدە، تەركىبىدىكى «ئا» تاۋۇشى «ى»غا ئاجىزلىشىپ، «قېنى» شەكلىگە كەلگەن؛ 2-مىسرادىكى «قېنى» سۆزى بولسا، بىرەر ئىشقا بىراۋنى ئۈندەش مەنىسىدە كەلگەن سوراق ئالماش بولۇپ، ئۇ ھېچقانداق قوشۇمچە بىلەن تۈرلەنمىگەن؛ 4-مىسرادىكى «قېنى» سۆزى ئۇ «قەن-كېزەك»تىكى «قەن» سۆزى بولۇپ، 3-شەخس قوشۇمچىسى قوشۇلۇشى بىلەن تەركىبىدىكى «ئە» تاۋۇشىنىڭ «ئې»غا ئاجىزلىشىشى نەتىجىسىدە «قېنى» شەكلىگە كەلگەن. شۇڭا، ئۇلار ئومونىملار قاتارىغا كىرەلمەيدۇ. چۈنكى، «قان»، «قېنى»، «قەن» دېگەن سۆزلەر ھەم يېزىلىشى، ھەم ئېيتىلىشى جەھەتتىن بىر-بىرىگە ئوخشىمايدۇ. دېمەك، بۇ شېئىرنىڭ قاپچىسى ئۈچۈن ئىشلىتىلگەن سۆزلەر ئۆزئارا ئومونىملار بولمىغاچقا، بۇ شېئىرىمۇ «مۇختەمىلات» دېيىشكە قەتئىي بولمايدۇ.

بىز يۇقىرىدا ئومونىملارنى ئىشلىتىشتىكى ئىجابىي ۋە سەلبىي مىساللاردىن ئۇيغۇر تىلىدىكى ئومونىملارنى چوڭقۇر ئۆگىنىشنىڭ ئۇيغۇر تىلىنىڭ ئەمەلىي ئىستىمالىدا ۋە تەتقىق قىلىنىشىدا قانچىلىك مۇھىم ئورۇندا تۇرىغانلىقىنى بايقىۋالالايمىز.

II ئومونىملارنىڭ تۈرلەرگە بۆلۈنىشى ۋە كېلىپ چىقىشى

ئومونىملارنى ئاھاڭداش سۆزلەر ياكى شەكىلداش سۆزلەر دەپ ئاتىماي، خەلقئاراپچە ئاتىشىمىزدىكى سەۋەبىنى قىسقىچە سۆزلەپ ئۆتەيلى.

ئومونىم سۆزى ئەسلى گىرىكچە سۆز بولۇپ، ئۇ «homos» (بىر خىل) دېگەن سۆز بىلەن «onyma» (ئىسىم، ئات) دېگەن سۆزدىن تۈزۈلگەن. يېزىلىشى ۋە ئېيتىلىشى بىر خىل بولۇپ، مەنىسى باشقا-باشقا بولغان سۆزلەر ئومونىملار دەپ ئاتىلىدۇ^①. بۇ تەبىرىدىن شۇنى ئېنىق كۆرۈش مۇمكىنكى، ئومونىملار كاتېگورىيەسىگە كىرىدىغان سۆزلەر ئەقەللىسى يېزىلىشى ۋە ئېيتىلىشى جەھەتتىن باشقا-باشقا بولۇشتەك 3 شەرتنى ھازىرلىغان بولۇشى لازىم. لېكىن بەزى كىتابلاردا ئومونىملار ئاھاڭداش سۆزلەر دېگەن نام بىلەن ئاتىلىپ، ئېيتىلىشى بىر-بىرىگە ئوخشايدىغان، لېكىن لېكسىكىلىق مەنىلىرى ئوخشىمايدىغان سۆزلەر ئاھاڭداش سۆزلەر بولىدۇ، دوپ تەرىپلىگەنلىكى ۋە بەزى كىتابلاردا شەكىلداش سۆزلەر دېگەن نام بىلەن ئاتىلىپ، شەكلى بىر خىل، مەنىسى ھەرخىل سۆزلەر شەكىلداش سۆزلەر بولىدۇ، دەپ تەرىپلىگەنلىكى ۋە مۇشۇنداق تەبىرلەرگە ئاساسەن، ئېيتىلىشى ياكى يېزىلىشىلا ئوخشاش بولغان سۆزلەر ھەممىسىنى ئومونىملار كاتېگورىيەسىگە كىرگۈزىدىغان ناتوغرا ئەھۋال مەۋجۇت بولۇپ كەلمەكتە. مەسىلەن:

«تىلشۇناسلىققا مۇقەددىمە» دېگەن كىتابتا يېزىلىشى بىرخىل، ئېيتىلىشى ھەرخىل سۆزلەر ئومونىملار قاتارىدا قويۇلۇپ، «ئولتۇر» (oltur) بىلەن «ئولتۇر» (öltür) سۆزىنى ئومونىملارغا مىسال قىلغان. بەزىلەر بولسا، ئاچ بىلەن ئاش، ئاچلىق بىلەن ئاشلىق؛ پارلا بىلەن پالا؛ ئەمما بىلەن ئامما؛ قايچا بىلەن قاچا دېگەنگە ئوخشاش سۆزلەرنىڭ تەركىبىدىكى مەلۇم تاۋۇشلارنىڭ چىقىرىش ئورنى جەھەتتىن يېقىن بولۇشى ياكى چىقىرىش ئۇسۇلى جەھەتتىن ئوخشاپ كېتىشى، بەزى تاۋۇشلارنىڭ تەلەپپۇزدا چۈشۈپ قېلىشى ۋە بەزى سۆزلەرنىڭ مەلۇم كونتېكىستتىكى تەلەپپۇزنىڭ ئوخشاپ قېلىشى قاتارلىقلارغا قاراپلا ئۇلارنى ئومونىم دەپ ھېسابلايدۇ، بۇنداق قاراش مۇۋاپىق ئەمەس. چۈنكى بۇنداق سۆزلەرنىڭ مەلۇم كونتېكىستتا تەلەپپۇز جەھەتتىن ئوخشاپ قېلىشى تاساددىپىي فونېتىكىلىق ھادىسە. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇنداق سۆزلەرنى ئۇيغۇر تىلىدا سۆزلەشكۈچى كىشىلەرنىڭ ھەممىسىلا بىر خىل تەلەپپۇز قىلىۋەرمەيدۇ. مەيلى قانداق تەلەپپۇز قىلىنىشىدىن قەتئىينەزەر، ئۇلار تىلىمىز ئورفوغرافىيەسىنىڭ مورفولوگىيەلىك پىرىنسىپى بويىچە يېزىلىدۇ. ئەڭ ماھىيەتلىكى شۇكى، ئىككى ياكى ئۇنىڭدىن ئارتۇق سۆز ئۆز مەنىسىنىڭ ئوخشىماسلىقى ۋە تەلەپپۇز قىلىنىشىنىڭ ئوخشاش بولۇشىدەك شەرتلەرنىلا ھازىرلاپ، يېزىلىشىنىڭ ئوخشاش بولۇشىدەك شەرتنى ھازىرلىمىغاندا، ئۇلار ئومونىم بولالمايدۇ. بۇلاردىن شۇنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، ئومونىملارنى ئاھاڭداش سۆزلەر دەپ ئاتاپ، ئۇلارنىڭ ئېيتىلىشى بىر خىل، ئىپادىلىگەن لېكسىكىلىق مەنىلىرى ئوخشىمايدىغان سۆزلەر ئاھاڭداش سۆزلەر بولىدۇ، دېگەن تەبىر بېرىلسە، ئومونىملارنىڭ ماھىيەتلىك بەلگىلىرى ئېچىپ

① ئابدۇراخمانوف تەھرىرلىگەندە 1954-يىلى موسكۋادا نەشىر قىلىنغان «رۇسچە-ئۆزبېكچە لۇغەت» تىن ئېلىندى.

بېرىلمەسلىكى، بۇنىڭ بىلەن ئومونىملارنىڭ ئۈچ ئاساسىي شەرتىدىن پەقەت ئىككىسىلا نەزەردە تۇتۇلۇپ، ئومونىملار كاتېگورىيەسىدە ئۇقۇمۇشسىزلىقلار كېلىپ چىقىشى ئېھتىمالغا يېقىن.

بۇلار ئارقىلىق بىز ئىككى نەرسىنى بايقىۋالالايمىزكى: بىرى، ئومونىملارنى شەكىلداش سۆزلەر دەپ ئۇلارغا يېزىلىشى ئوخشاش، ئىپادىلىگەن مەنىلىرى ئوخشىمايدىغان سۆزلەر شەكىلداش سۆزلەر بولىدۇ، دېگەن تەبىرىنى بېرىش خۇددى ئومونىملارنى ئاھاڭداش سۆزلەر دەپ ئاتىغاندا ۋە ئۇلارغا چولتا تەبىر بەرگەندە، ئومونىملار كاتېگورىيەسىدە ئۇقۇمۇشسىزلىق پەيدا قىلغىنىدەك ئاقىۋەتكە ئېلىپ بېرىشى ئېھتىمالغا يېقىن. بۇ خۇلاسەدىن ھەرگىزمۇ ئومونىملارنى ئۇيغۇرچە ئاتالغۇ بىلەن ئاھاڭداش سۆزلەر ياكى شەكىلداش سۆزلەر دەپ ئاتاشقا بولمايدۇ، دېگەن مەنە چىقمايدۇ. چۈنكى مەلۇم شەيئىگە بېرىلگەن تەبىرىمۇ جەمئىيەتنىڭ تەرەققىياتىغا ۋە كىشىلەرنىڭ ئۆبېكتىپ دۇنيانى بىلىشىنىڭ چوڭقۇرلىشىشىغا ئەگىشىپ ئۆزگىرىشى مۇمكىن. مۇشۇ قانۇنىيەت بويىچە، بىز ئاھاڭداش سۆزلەر ياكى شەكىلداش سۆزلەر دېگەن ئۇقۇمنىڭ ھەجىمىنى مۇۋاپىق كېڭەيتىپ، يۇقىرىدا ئومونىمغا بېرىلگەن تەبىرىنى ئۇلارغا كۆچۈرۈپ بېرىشىمىز مۇمكىن. چۈنكى مۇشۇنداق قىلغاندىلا ئومونىم ئاھاڭداش ياكى شەكىلداش سۆزلەردىن ئاڭلىنىدىغان مەنە بىردەك بولىدۇ.

ئومونىملار بىلەن ئوموگرافلار باشقا-باشقا نەرسە بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇلارنى قارا-قويۇقلا ئومونىملار كاتېگورىيەسىگە كىرگۈزۈۋەتمەستىن، بەلكى ئۇلارغا ئىلمىي يوسۇندا ئايرىم-ئايرىم قارىشىمىز زۆرۈر. لېكىن بەزى يولداشلار ئوموگرافلارنىڭ تىلىمىزنى خاتىرىلەشتە قوللىنىۋاتقان ئىككى خىل يېزىقنىڭ ئۆزىگە خاس خۇسۇسىيەتلىرى تۈپەيلىدىن ناھايىتى ئاز ساندا ئىكەنلىكىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئۇلارنى ئومونىملاردىن ئايرىپ قاراشقا ۋە ئايرىم ھادىسە سۈپىتىدە شەرھىلەشكە قوشۇلمايدۇ. دەرۋەقە تىلىمىزدىكى ناھايىتى ئاز ساندىكى شەكىلداش سۆزلەر(ئوموگرافلار) ئۇيغۇر كونا يېزىقىدا «u, ü, ö, o» دىن ئىبارەت تۆت لەۋلەشكەن سوزۇق تاۋۇشنى ئىپادىلەيدىغان پەقەت ئىككى ھەرپ بولغانلىقى تۈپەيلىدىن كېلىپ چىقىدۇ. ئوموگرافلار باشقا تىللاردىمۇ ئۇچرايدۇ.

خەنزۇ تىلىدىكى «兴» xīng (گۈللىمەك، راۋاج تاپماق) بىلەن «兴» xīng (ئىشتىياق، خۇمار): «重»

zhòng (ئېغىر، ئېغىرلىق) بىلەن «重» chóng (قايتا، تەكرار، يېڭىلاشتىن):

«长» chāng (ئۇزۇن، ئۇزۇنلۇق) بىلەن «长» zhǎng (ئۆسمەك، چىقماق) دېگەنلەرنىڭ ھەممىسى

ئوموگرافلاردۇر. (بۇ يەردە «u, o» نى ئىپادىلەش ئۈچۈن ئىشلىتىلگەن بەلگىلەر پەقەت مىسال كۆرسىتىش ئۈچۈنلا قوللىنىلغان. ئۇلار يېڭى ھەرپلەرنىڭ لايىھەسى ھېسابلىنمايدۇ.)

يىغىنچاقلاپ ئېيتقاندا، يۇقىرىقى بايان ۋە مىساللاردىن تەلەپپۇز قىلىنىشى ۋە يېزىلىشى ئوخشاش، لېكىن ئىپادىلىگەن مەنىلىرى بىر بىرىگە ئوخشىمايدىغان سۆزلەرنى ئومونىملار دەپ ئاتاشنىڭ مۇۋاپىقلىقى،

ئومونىملار بىلەن شەكىلداش سۆزلەر (ئوموگرافلار) نىڭ ئوخشىمايدىغان باشقا-باشقا نەرسە ئىكەنلىكى ۋە تىلىمىزدىكى ئوموگرافلارنى ئۆزۈل-كېسىل بىر تەرەپ قىلىش ئۈچۈن، «ئو، ئۇ» ھەرپلىرىنى ئىسلاھ قىلىش كېرەكلىكىنى روشەن كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ.

III ئومونىملارنىڭ تۈرلەرگە ئايرىلىشى ۋە شەرتلىرى

تىلىمىزدىكى ئومونىملار ھەرخىل سۆز تۈركۈمىگە خاس سۆزلەردىن تەشكىللەنگەنلىكى ۋە تۈرلۈك يوللار بىلەن ھاسىل بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ مەزمۇنى ئىنتايىن باي بولۇپ، تۈرلۈك لېكسىكىلىق، گرامماتىكىلىق مەنىلەرگە ئىگە بولۇش بىلەن بىرگە، مەلۇم شەرت-پىرىنسىپلارغا ئاساسەن بىر قانچە تۈرگە ئايرىلىدۇ.

ئومونىملار كاتېگورىيەسىنى تەشكىل قىلىدىغان سۆزلەر بىر-بىرىدىن ئۆزلىرىنىڭ ئاساسلىق سېمانتىك مەنىلىرى ئارقىلىق پەرقلەندۈرۈلگەن. شۇڭا، ئۇلارنىڭ ئايرىم كۈنتەبىكىستلاردا ئىپادىلىگەن قوشۇمچە-كۆچمە مەنىلىرى ۋە بۇ مەنىلەر ئوتتۇرىسىدىكى ئىنچىكە پەرقلەر نەزەردىن ساقىت قىلىنىدۇ.

مەسىلەن:

«قات» دېگەن ئومونىمنى مىسالغا ئالساق، ئۇلار تامامەن باشقا-باشقا بولغان ئۈچ خىل ئاساسلىق مەنىنى بىلدۈرۈپ، ئىككى خىل سۆز تۈركۈمىگە مەنسۇپ بولۇشتىن سىرت، ئۇلارنىڭ ھەربىرى يەنە بىر نەچچىدىن قوشۇمچە مەنىلەرنى ۋە ئىنچىكە مەنىنى پەرقلەرنى ئىپادە قىلىشى مۇمكىن:

1- قات:

- يوتقاننىڭ قېتى.

- بىر قات كىيىم.

- ئىككى قات ئايال.

- دەريانىڭ ئۇ قېتى.

2- قات:

جىگىرى قاتماق (جىگەر قېتىشىمىسى)

قېتىۋالماق (گىدىيۋالماق مەنىسىدە)

3- قات:

قوينى پادىغا قاتماق.

كالىنى قوشقا قاتماق...

بۇ مىساللار ئارقىلىق ئومونىملار كاتېگورىيەسىگە كىرىدىغان بەزى سۆزلەرنىڭ سېمانتىك دائىرىسىدە ئىنچىكە مەنىۋى پەرقلەرنىڭ بولىدىغانلىقىنى كۆرگىلى بولىدۇ. دېمەك، ئومونىملار كاتېگورىيەسىگە كىرىدىغان سۆزلەر فونېتىك شەكلى (تەلەپپۇز قىلىنىشى ۋە يېزىلىشى) ۋە ئاساسلىق سېمانتىك مەنىلىرى

جەھەتتىن كۆزىتىلىشى، ئۇلارنىڭ قوشۇمچە مەنىلىرى ۋە مەنىۋى پەرقلىرى ئاساسىي مەنىلەرنىڭ شاخلىرى تەرىقىسىدە قارىلىشى لازىم.

ئومونىملارنى لېكسىك-گرامماتىك مەنىلىرىگە ئاساسەن تۆۋەندىكىدەك تۈرلەرگە بۆلىمىز:

A ئومونىملارنىڭ مەنە ۋە گرامماتىك خۇسۇسىيەتلىرىگە قاراپ تۈرگە ئايرىلىشى.

مەلۇمكى، تىلىمىزدىكى ئومونىملار ئۆزلىرىنىڭ لېكسىك مەنىلىرى ۋە گرامماتىك خۇسۇسىيەتلىرى بويىچە بىرلا ئەمەس، بەلكى بىر قانچە سۆز تۈركۈملىرىگە مەنسۇپ بولۇشى مۇمكىن. ئېنىقراق قىلىپ ئېيتقاندا، ئومونىملار كاتېگورىيەسىدە ئىسىم، سۈپەت، پېئىل، ئالماش، سان ۋە ئىملىقلار ھەم باشقا سۆز تۈركۈمىدىكى سۆزلەرمۇ بولۇشى مۇمكىن. ئومونىملارنىڭ مەلۇم سۆز تۈركۈمىگە تەئەللۇق بولۇشى ئۇلارنىڭ ئىپادىلەنگەن مەنىلىرى، قايسى سۆزلەر بىلەن قانداق شارائىتتا باغلىنىشىغا قاراپ بەلگىلىنىدۇ. تىلىمىزدىكى ئومونىملارنىڭ بىر قىسمى مۇشۇ خۇسۇسىيەتلىرىگە ئاساسەن بىرلا سۆز تۈركۈمىگە مەنسۇپ بولسا، بىر قىسمى ئەينى بىر ۋاقىتتا بىر قانچە سۆز تۈركۈمىگە مەنسۇپ بولىدۇ. بىز تىلىمىزدىكى ئومونىملارنىڭ بىرلا سۆز تۈركۈمىگە ياكى بىر قانچە سۆز تۈركۈمىگە تەئەللۇق بولۇشىغا قاراپ، ئۇلارنى تار مەنىلىك ئومونىملار ۋە كەڭ مەنىلىك ئومونىملار دەپ ئىككى تۈرگە ئايرىمىز.

a تار مەنىلىك ئومونىملار بىرلا سۆز تۈركۈمىگە مەنسۇپ بولغان ئومونىملار تار مەنىلىك ئومونىملار دەپ

ئاتىلىدۇ. مەسىلەن:

ھەرە - (ئىسىم) ھەسەل ھەرىسى؛ ھەرە - (ئىسىم) ياغاچ كېسىدىغان ھەرە؛ تىل - (ئىسىم) ئورگانىزىمنىڭ بىر قىسمى؛ تىل - (ئىسىم) ئالاقە قورالى؛ تىل - (ئىسىم) دۈشمەن تەرەپنىڭ ئەھۋالىنى ئىگەللەش ئۈچۈن تۇتۇلغان ئەسەر؛ تارا - (پېئىل) چاچنى مەلۇم ئەسۋاپ بىلەن رەتلىك قىلىش ھەرىكىتى؛ تارا - (پېئىل) تارقالماق، يېيىلماق؛ ئېلىشماق - (پېئىل) تېگىشمەك، ئالماشماق؛ ئېلىشماق - (پېئىل) كۆرەش قىلماق، تۇتۇشماق؛ تاماق - (ئىسىم) يېمەك-ئىچمەك، تائام؛ تاماق - (ئىسىم) ئورگانىزىمنىڭ بىر قىسمى دېگەنلەرگە ئوخشاش. تىلىمىزدىكى تار مەنىلىك ئومونىملار گۇرۇپپىسىنى ئاساسەن ئىسىم، بىر قىسمىنى پېئىل ۋە باشقا تۈركۈمگە مەنسۇپ سۆزلەر تەشكىل قىلىدۇ.

b كەڭ مەنىلىك ئومونىملار : ئەينى بىر ۋاقىتتا بىر قانچە سۆز تۈركۈمىگە مەنسۇپ بولغان ئومونىملار

كەڭ مەنىلىك ئومونىملار دېيىلىدۇ. مەسىلەن:

ياش — ئىسىم (كۆز يېشى)؛ ياش — ئىسىم (10 ياشقا تولمىغان بالا)؛ ياش — سۈپەت (ياش يىگىت)؛ يۈز — ئىسىم (يۈزى يورۇق ئادەم)؛ يۈز — سان (يۈز يىل ياشماق).

كەڭ مەنىلىك ئومونىملارنىڭ بىر قىسمى بىر قانچە سۆز تۈركۈمىگە مەنسۇپ بولۇش بىلەن بىرگە، تار

مەنىلىك ئومونىملارغا قارىغاندا لېكسىكىلىق مەنىسى جەھەتتىنمۇ خېلى كەڭ بولىدۇ. مەسىلەن:

چەك — ئىسىم (چەك-چېگىرنى ئېنىق ئايرىش لازىم)؛ چەك — ئىسىم (بانكا چېكى)؛ چەك —

پېئىل (تاماك چەك)؛ چەك — پېئىل (ئىشكىنى چەكمەك).

B ئومونىملارنىڭ تۈزۈلۈش جەھەتتىن تۈرلەرگە ئايرىلىشى

بىز تىلىمىزدىكى ئومونىملارنى ئۇلارنىڭ تۈزۈلۈشىگە، يەنى تەركىبىدىكى مورفېملارنىڭ بىر ياكى ئۇنىڭدىن ئارتۇق بولۇشىغا قاراپ تۈپ ئومونىملار ۋە ياسالما ئومونىملار دەپ ئىككى تۈرگە بۆلىمىز. بۇ ئومونىملارنىڭ قۇرۇلما ئالاھىدىلىكىگە ياكى تۈزۈلۈشىگە قاراپ تۈرگە ئايرىلىشى ھېسابلىنىدۇ. شۇنى ئەسكەرتىپ ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇكى، بۇ يەردە دېيىلۋاتقان سۆزلەرنىڭ تەركىبىدىكى مورفېما گىرامماتىكىلىق مەنە ئىپادىلەيدىغان گىرامماتىك مورفېما بولماستىن، ئەكسىچە چوقۇم لېكسىكىلىق مورفېما بولۇشى شەرت. چۈنكى، مەيلى تۈپ ئومونىملار ياكى ياسالما ئومونىملار بولسۇن، ئۇلارنىڭ قانچە سۆز تۈكۈمىگە تەۋە بولۇشى ياكى قانچە خىل مەنىگە ئىگە بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ئىسىم خاراكتېرلىك ئومونىملارنىڭ باش كېلىشتە، شەخس، سان قوشۇمچىلىرى بىلەن تۈرلەنمىگەن شەكىلدە بولۇشى، سۈپەتلەرنىڭ ئەسلى دەرىجە شەكلى بولۇشى، پېئىللارنىڭ 2-شەخس بۇيرۇق شەكلىدە بولۇشى، ئومۇمەن مەيلى سان بولسۇن ياكى ئىملىق بولسۇن، ھەممىسى گىرامماتىكىلىق مورفېمىسىز بولۇشى ئۆز-ئارا ئومونىم بولغۇچى سۆزلەر ئۈچۈن ئورتاق شەرت ھېسابلىنىدۇ. ئەگەر ئۇنداق بولمىسا، ئومونىملارنىڭ دائىرىسىنى ھەددىدىن ئارتۇق كېڭەيتىۋەتكەندىن سىرت، تىلىمىزدا زور قالايمىقانچىلىق تۇغدۇرۇشتەك يامان ئاقىۋەتكە دۇچ كېلىمىز.

A تۈپ ئومونىملار: بىرلا مورفېمىدىن تۈزۈلگەن ئومونىملار تۈپ ئومونىم دەپ ئاتىلىدۇ. مەسلەن:

قىس — (كەمچىل، يېتەرسىز)؛ قىس — (سىقماق، قىسىلماق)؛ ئۇچ — (بىرەر نەرسىنىڭ باش ياكى ئاياق تەرىپى)؛ ئۇچ — (ھاۋادا ئۇچماق).

تۈپ شەكىلدىكى ئومونىملارنىڭ ھەممىسى تۈپ ئومونىملار ھېسابلىنىدۇ. ئومونىملار دائىرىسىگە كىرىدىغان مەلۇم بىر سۆز ئەگەر ئېتىمولوگىيە جەھەتتىن ئىككى مورفېمىدىن تۈزۈلگەن ياسالما سۆز بولۇپ، ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدا بىر گەۋدە بولۇپ ئويۇشۇپ كەتكەن بولسا، ئۇلارنىمۇ ئەلۋەتتە تۈپ ئومونىملار قاتارىدا قويۇش لازىم.

b ياسالما ئومونىملار: ئىككى ياكى ئۇنىڭدىن ئارتۇق لېكسىكىلىق مورفېمىدىن تۈزۈلگەن ئومونىملار ياسالما ئومونىملار دېيىلىدۇ. مەسلەن:

سىرلىق — (سىرلىق قاچا)؛ سىرلىق — (سىرلىق ۋەقە)؛ ئايلىق — (ئايلىق ژورنال)؛ ئايلىق — (ئايلىق تارقاتماق).

ياسالما ئومونىملارنىڭ كۆپۈنچىسى سېنتىتىك (مورفولوگىيىلىك) ئۇسۇل بىلەن ياسالغان بولۇپ، ئاز ساندىكىسى جۈپ سۆز شەكلىدە ۋە باشقا ئۇسۇللار بىلەن ياسالغان بولىدۇ. مەسلەن:

زىڭ-زىڭ — (چېكەتكىنىڭ بىر تۈرى)؛ زىڭ-زىڭ — (زىڭ-زىڭ قىلىپ ئاغرىماق، ئىملىق)؛ دەم

ئالماق — (نەپەس ئالماق)؛ دەم ئالماق — (ھاردۇق ئالماق).

IV ئومونىملارنىڭ كېلىپ چىقىشى

تىلىمىز لېكسىكىسىنىڭ بىر تۈرى بولغان ئومونىملار تىل تەرەققىياتىنىڭ مەھسۇلى ھېسابلىنىدۇ. شۇڭا ئومونىملار تىلىمىز تەرەققىياتىنىڭ تۈرلۈك باسقۇچى ۋە تىلىمىز لۇغەت تەركىبىدىكى ئايرىم سۆزلەرنىڭ فونېتىك-گرامماتىك ئۆزگىرىشلەرگە دۇچار بولۇشى، سېمانتىك دىففېرېنسىيىگە دۇچار بولۇشى بىلەن، شۇنىڭدەك، باشقا تىللاردىن سۆز قوبۇل قىلىش ۋە باشقا تۈرلۈك ھادىسىلەر بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك بولىدۇ. بۇ نۇقتىدىن قارىغاندا، تىلىمىزدىكى ئومونىملار تۆۋەندىكى يوللار بىلەن بارلىققا كېلىدۇ:

a سۆزلەرنىڭ فونېتىك شەكلىنىڭ تاساددىپىي ئوخشاپ قېلىشى نەتىجىسىدە ئومونىملار بارلىققا كېلىدۇ. تىلىمىزدىكى سۆزلەر ئوخشىمىغان دەۋرلەردە تۈرلۈك كىشىلەر تەرىپىدىن ھەرخىل مۇھىت-شارائىتلاردا يارىتىلغانلىقى ۋە ئوبېكتىپ دۇنيادىكى سان-ساناقسىز شەيئىي-ھادىسىلەر، ئۇلارنىڭ تۈرلۈك ھالەت-خۇسۇسىيەتلىرى تىلىمىزدىكى چەكلىك تاۋۇشلار بىلەن ئىپادىلىنىدىغانلىقى ئۈچۈن، بەزى سۆزلەر تەركىبىدىكى فونىملارنىڭ تۈپتىن ئوخشىمايدىغان، باشقا بىر خىل مەنىنى ئىپادىلەيدىغان بەزى سۆزلەر تەركىبىدىكى فونىملار بىلەن ئوخشاپ قېلىشى تەبىئىي. مانا مۇشۇ سەۋەبتىن تىلىمىزدىكى بىر قىسىم ئومونىملار بارلىققا كېلىدۇ. مەسىلەن:

ئات — (ئىسىم، نام)؛ ئات — (ھايۋاننىڭ بىر تۈرى)؛ ئات — (تاشلىماق، تەرك ئەتمەك)؛ تاي — (ئاتنىڭ بالىسى)؛ تاي — (يالتايماق) دېگەنلەرمۇ خۇددى شۇنداق سەۋەبلەر بىلەن بارلىققا كەلگەن ئومونىملاردۇر.

b سۆزلەردە فونېتىكىلىق ئۆزگىرىش يۈز بېرىش نەتىجىسىدە ئومونىملار بارلىققا كېلىدۇ. تىلىدىكى سۆزلەرنىڭ تاۋۇش جەھەتتىكى ئۆزگىرىشى بىلەن مەنە جەھەتتىكى ئۆزگىرىشى باراۋەر بولمايدۇ. يەنى بەزى سۆزلەرنىڭ مەنىسىدە ئۆزگىرىش بولۇپ، تاۋۇشىدا ئۆزگىرىش بولمايدۇ. شۇنىڭدەك بەزى سۆزلەرنىڭ تاۋۇشىدا ئۆزگىرىش بولۇپ، مەنىسىدە ئۆزگىرىش بولمايدۇ. تىل تەرەققىياتىنىڭ بۇ خىل جەريانىدا تىلىمىزدىكى بەزى سۆزلەردە فونېتىكىلىق ئۆزگىرىش بولۇپ، ئەسلىدە فونېتىك شەكلى بىر-بىرىگە ئوخشىمايدىغان سۆزلەرنىڭ تاشقى پوستى ئوخشاپ قېلىش نەتىجىسىدە بىر قىسىم ئومونىملار بارلىققا كېلىدۇ. مەسىلەن:

تىلىمىزدىكى «تاشقىن، كەلكۈن» دېگەن مەنىلەرنى بىلدۈرىدىغان سۆزنىڭ فونېتىكىلىق شەكلى ئەسلىدە «sel» بولۇپ (م: ئۆگزىنى سېل ئالدى، خارماننى يېل)، ھازىر «sä» شەكلىگە كېلىپ، سەل (سەل قاراشتىكى سەل) سۆزى بىلەن ئومونىم بولۇپ قالغان. ئەسلىدىكى «ئارىغ» سۆزىمۇ فونېتىكىلىق ئۆزگىرىش ياساپ، «ئېرىق» شەكلىگە كېلىپ، ئومونىم بولۇپ قالغان.

c يېڭى سۆزلەرنى ياساش نەتىجىسىدە بىر قىسىم ئومونىملار بارلىققا كېلىدۇ.

تىلىمىزنىڭ لۇغەت تەركىبىنى بېيىتىشنىڭ ئاساسلىق ۋاستىسى تىلىمىزدىكى تەييار ماتېرياللار ئاساسىدا، تۈرلۈك يېڭى ئۇقۇملارنى ئىپادىلەيدىغان يېڭى سۆزلەرنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈش بولۇپ، بۇ جەرياندا، يېڭى ياسالغان بىر قانچە سۆزلەرنىڭ تەركىبىدىكى فونېملارنىڭ ئوخشاپ قېلىشى ۋە يېڭى ياسالغان بىر قىسىم سۆزلەرنىڭ تەركىبىدىكى فونېملارنىڭ تىلىمىزدىكى بەزى تۈپ سۆزلەرنىڭ تەركىبىدىكى فونېملارغا ئوخشاپ قېلىشى نەتىجىسىدە، تىلىمىزدىكى بىر قىسىم ئومونىملار بارلىققا كېلىدۇ. بۇ نۇقتىدىن قارىغاندا، يېڭى سۆزلەرنى ياساش نەتىجىسىدە بارلىققا كېلىدىغان ئومونىملار تۆۋەندىكى ئىككى خىل ھادىسە تۈپەيلىدىن تۇغۇلىدۇ:

(1) يېڭى ياسالغان ئىككى ياكى ئۇنىڭدىن ئارتۇق سۆزنىڭ تەركىبىدىكى فونېملار ئۆز-ئارا ئوخشاپ قېلىشى بىلەن بىر قىسىم ئومونىملار بارلىققا كېلىدۇ. مەسىلەن:

ئايلىق — (ئىسىم، مائاش، بىر ئاينىڭ ئىش ھەققى)؛ ئايلىق — (سۈپەت، بىر ئايلىق مۇددەت، مۆھلەت).

(2) يېڭى ياسالغان مەلۇم سۆزنىڭ تەركىبىدىكى فونېملارنىڭ بەزى تۈپ سۆزلەر تەركىبىدىكى فونېملارغا ئوخشاپ قېلىشى بىلەن بىر قىسىم ئومونىملار بارلىققا كېلىدۇ. مەسىلەن:

قاشلىماق — (قىرلىماق)؛ قاشلىماق — (تاتلىماق)؛ تاشلىماق — (مۇقاۋىلىماق)؛ تاشلىماق — (تەرك ئەتمەك، بىكار قىلماق).

d سۆز مەنىلىرىنىڭ بۆلۈنۈشى نەتىجىسىدە بىر قىسىم ئومونىملار بارلىققا كېلىدۇ.

تىلىمىز لۇغەت تەركىبىدىكى بىر قىسىم سۆزلەرنىڭ سېماتىكىلىق دىففېرېنسىيىگە دۇچار بولۇشى يەنى سۆز مەنىلىرىنىڭ بۆلۈنۈشى يېڭى سۆزلەرنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈپ، لۇغەت تەركىبىنى بېيىتىشتىكى ئۈنۈملۈك چارىلەرنىڭ بىرى ھېسابلىنىدۇ. بەزى سۆزلەر مەلۇم بىر دەۋردە پەقەت كۆپ مەنىلىك سۆزدىنلا ئىبارەت بولۇپ، تىل تەرەققىياتى نەتىجىسىدە بۇ سۆزلەر ئىپادىلىگەن مەنىلەرنىڭ بۆلۈنۈپ، ئۇلار ئوتتۇرىسىدىكى مەنە مۇناسىۋەتلىرىنىڭ يىراقلىشىشى بىلەن ئۇلارنىڭ قۇرۇلمىسىمۇ بەزىدە ئۆزگەرسە، بەزىدە ئۆزگەرمەي ئۆز ھالىتىنى ساقلاپ قالىدۇ.

كۆپ مەنىلىك سۆزلەرنىڭ ئەنە شۇنداق تىل تەرەققىياتى نەتىجىسىدە ئىپادىلىگەن مەنىلىرىنىڭ بۆلۈنۈپ، بىر-بىرى بىلەن بولغان مۇناسىۋەتلىرىنىڭ يىراقلىشىشى ياكى ئۈزۈلۈشى، بەزىلىرىنىڭ سۆز تۈركۈمى جەھەتتىن ئىككىنچى بىر سۆز تۈركۈمىگە ئۆتۈشى نەتىجىسىدە تىلىمىزدىكى بىر قىسىم ئومونىملار بارلىققا كېلىدۇ. مەسىلەن:

تىلىمىزدىكى «بۇرۇن» دېگەن سۆز ئەسلىدە ئورگانىزىمنىڭ مۇھىم بىر قىسمى — باشتا ئالدىغا چوقچىيىپ چىقىپ تۇرىدىغان نەپەس ئەزالىرىنىڭ بىرىنى بىلدۈرگەن. تىل تەرەققىياتى نەتىجىسىدە مەلۇم بىر دەۋرگە كەلگەندە، بۇ سۆز كۆپ مەنىلىك سۆزگە ئۆزگىرىپ «بالدۇر، ئاۋۋال، ئالدىن» دېگەن

مەنىلەرگىمۇ ئىگە بولغان .

ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدا «بۇرۇن» سۆزىنىڭ بۇ مەنىلىرى ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت ئۈزۈلۈپ، كۆپ مەنىلىك سۆز خاراكتېرىنى يوقاتقانلىقى ۋە كېيىنكى مەنىلىرى كۆپىنچە ئىش-ھەرىكەتنىڭ ھالىتىنى بىلدۈرۈپ، رەۋىش تۈركۈمىگە مەنسۇپ بولغانلىقى، شۇنىڭدەك ئۇلارنىڭ فونېتىكىلىق شەكلى ئۆز-ئارا ئوخشاش بولغانلىقى سەۋەبلىك ئۇلار ئۆز-ئارا ئومونىم بولۇپ قالغان. بۇلاردىن باشقا، ئومونىملارنىڭ سېمانتىك دىففېرېنسىيە نەتىجىسىدە بارلىققا كېلىشىدە يەنە تۆۋەندىكىدەك ئىككى خىل ئەھۋال ئۇچرايدۇ:

(1) بەزى ياسالما ئومونىملار تىلىمىزدىكى بەزى تۈپ سۆزلەرگە يەنى ئەينى بىر سۆز تومۇرىغا بىرلا قوشۇمچىنىڭ ئۆلىنىشى بىلەن ياسالغان بولۇشىغا قارىماي، تۈپتىن ئوخشىمايدىغان بىر قانچە خىل مەنە ئىپادىلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. مەسىلەن:

تىلىمىزدىكى ئەينى بىر سۆز تومۇرى «تارت» پېئىلى پېئىللاردىن ئىسىم ياسايدىغان قوشۇمچە «ما» نىڭ قوشۇلىشى بىلەن «تارتما» شەكىلگە كېلىپ، «ئۈستەلنىڭ تارتىمىسى» ۋە «ئىگەرنىڭ تارتىمىسى» دېگەن تۈپتىن ئوخشىمايدىغان ئىككى خىل مەنىنى ئىپادىلەيدىغان ئومونىم بولۇپ قالغان. بۇ سۆز مورفولوگىيىلىك تۈزۈلۈش جەھەتتىن قارىغاندا بىر سۆز، يەنى پېئىلنىڭ بۇيرۇق شەكلى «تارت» قا ئىسىم ياسىغۇچى قوشۇمچە «ما» نىڭ ئۆلىنىشىدىن ھاسىل بولغان ئىسىم بولسىمۇ، بۇ سۆزنىڭ مەنىلىرىنىڭ ئوخشىمايدىغانلىقى ئېنىق. دېمەكچىمىزكى، بۇ ئىككى سۆزگە «تارت» پېئىلنىڭ مەنىسى ئورتاق بولۇپ، ئىككى سۆزنىڭ مەنىلىرى ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت بايقالسىمۇ، بۇ ئىككى سۆزگە ئورتاق بولغان «تارت» پېئىلنىڭ مەنە جەھەتتىن بۇرۇلۇش ھادىسىسىگە دۇچار بولغانلىقى تۈپەيلىدىن، ئۇلار ئومونىملار دەرىجىسىگە كۆتۈرۈلگەن .

(2) تىلىمىزدىكى بىر قىسىم سۆزلەرنى مەنە جەھەتتىن سېلىشتۇرۇش ياكى تەقلىد قىلىش ئاساسىدا، ئىككىنچى بىر قىسىم ئومونىملار بارلىققا كېلىدۇ.

مەسىلەن: «قولتۇق» (ئادەمنىڭ قولتۇقى، بىر قولتۇق ئوتتۇن) دېگەن سۆز دەريا، دېڭىز سۇلىرىنىڭ قاش - ساھىلىغا كىرىپ تۇرغان قىسمىغا تەقلىد قىلىنىپ، يېڭى مەنەدە ئىشلىتىلىپ ئۇزۇن ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى نەتىجىسىدە مەنە جەھەتتىن تامامەن بۆلۈنۈپ، ئومونىم دەرىجىسىگە يەتكەن.

ئومونىملارنىڭ بۇنداق يوللار بىلەن بارلىققا كېلىشى، ئەلۋەتتە شۇ يېڭى مەنەگە ئىگە قىلىنغان سۆزلەرنىڭ مەلۇم تارىخقا ۋە ئىجتىمائىي قىممەتكە ئىگە بولۇشىنى تەلەپ قىلىدۇ.

e چەت تىللاردىن سۆز قوبۇل قىلىش نەتىجىسىدە بىر قىسىم ئومونىملار بارلىققا كېلىدۇ.

تىلىمىز لۇغەت تەركىبىنى بېيىتىشنىڭ يەنە بىر چارىسى ئېھتىياجغا ئاساسەن، مۇۋاپىق مىقداردا باشقا تىللاردىن سۆز قوبۇل قىلىش بولۇپ، قوبۇل قىلىنغان سۆزلەرنىڭ ئېيتىلىشى ھەم شەكىللىنىش تىلىمىزدىكى سۆزلەرنىڭكىگە ئوخشاپ قېلىشى ۋە باشقا سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن تىلىمىزدىكى بىر قىسىم ئومونىملار بارلىققا

كېلىدۇ.

تىلىمىزدىكى ئومونىملارنىڭ چەت تىللاردىن سۆز قوبۇل قىلىش نەتىجىسىدە بارلىققا كېلىشىدە تۆۋەندىكىدەك بىر قانچە خىل ئەھۋال مەۋجۇت.

(1) چەتتىن كىرگەن سۆزلەرنىڭ تىلىمىزدىكى سۆزلەر بىلەن ئەسلى فونېمىسىدا تۇرۇپ، ئۆز-ئارا ئومونىم بولۇپ قېلىشى. مەسىلەن:

باغ - (ئۇيغۇرچە، بىر باغ بۇغداي)؛ باغ - (پارسچە، جەنۇبىي باغ، خەلق باغچىسى)؛ ماي - (ئۇيغۇرچە، ياغ)؛ ماي - (رۇسچە، 5- ئاي) دېگەنلەرگە ئوخشاش.

(2) چەت تىللاردىن كىرگەن سۆزلەرنىڭ ئۇيغۇر تىلىنىڭ فونېتىكىلىق قائىدە - قانۇنلىرى بويىچە ئۆزلەشتۈرۈلۈشى نەتىجىسىدە، ئۇيغۇر تىلىدىكى بەزى سۆزلەرنىڭ ئەسلى مورفېمىسى بىلەن ئوخشاپ قېلىشى ئارقىسىدا بىر قىسىم ئومونىملار بارلىققا كېلىدۇ.

مەسىلەن: چەك - (ئۇيغۇرچە، چەك - چىگرا، دائىرە)، چەك - (ئىنگىلىسچە «ckche»، بانكا چېكى)، پۇت - (ئۇيغۇرچە، ئىككى پۇتنى بىر ئۆتۈككە تىقماق)، پۇت - (رۇسچە «фуд»)، ئىككى پۇت بۇغداي) دېگەنلەرگە ئوخشاش.

(3) چەت تىللاردىن كىرگەن سۆزلەرنىڭ ئەسلى فورمىسىدا تۇرۇپ ياكى ئۇيغۇر تىلىنىڭ فونېتىكىلىق قائىدىلىرى بويىچە ئۆزلەشتۈرۈلۈشى بىلەن بىر-بىرىگە شەكىلەن ئوخشاپ قېلىشى نەتىجىسىدە بىر قىسىم ئومونىملار بارلىققا كېلىدۇ. بۇ خىل ئومونىملار چەت تىللاردىن سۆز قوبۇل قىلىش ئارقىلىق بارلىققا كەلگەن ئومونىملارنىڭ خېلىلا زور قىسمىنى تەشكىل قىلىدۇ. مەسىلەن:

پەن - (ئەرەبچە) فَنَ، بىلىم، ئىلىم؛

پەن - (خەنزۇچە) 板 bǎn تاхта؛

شال - (رۇسچە) шал رومال، ياغلىق، تىۋىتال؛

شال - (پارسچە) شال، تازلانمىغان، ئاقلانمىغان گۈرۈچ؛

رەسىم - (ئەرەبچە) رَسْمٌ، سۈرەت. پورتېرت؛

رەسىم - (ئەرەبچە) رَسْمٌ، قائىدە-يوسۇن دېگەنلەرگە ئوخشاش.

تىلىمىزدىكى ئومونىملارنىڭ كېلىپ چىقىشىنى قىسقىچە تونۇشتۇردۇق. دېمەك، تىلىمىزدىكى ئومونىملار ئاساسەن يۇقىرىدىكى بەش خىل يول بىلەن بارلىققا كېلىپ، لۇغەت تەركىبىنىڭ بىر تەركىبى سۈپىتىدە مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدۇ. لېكىن ئومونىملارنىڭ بارلىققا كېلىشى تىلىمىزدا پەقەت موشۇ يوللار بىلەنلا چەكلەنمەيدۇ. بۇلاردىن باشقا يوللار بىلەنمۇ يەنە ئاز ساندىكى ئومونىملار بارلىققا كېلىشى مۇمكىن.

مەسىلەن:

تىلىمىزدىكى بىر قىسىم سۆزلەرنى كىشىلەرگە ئىسىم قىلىپ قويۇش ئارقىلىقمۇ بىر قىسىم ئومونىملار بارلىققا كېلىدۇ. مەسىلەن:

ئادىل - كىشى ئىسمى؛ ئادىل - پادىشاھ؛ باھار - كىشى ئىسمى؛ باھار - ئەتىياز.

V ئومونىملار بىلەن كۆپ مەنىلىك سۆزلەرنىڭ پەرقى

1. ئومونىملار بىلەن كۆپ مەنىلىك سۆزلەرنىڭ پەرقى

مەيلى ئومونىملار بولسۇن ياكى كۆپ مەنىلىك سۆزلەر بولسۇن، ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئوخشاش فونېتىكىلىق شەكىللەر بىلەن تۈرلۈك ئوخشىمايدىغان مەنىلەرنى ئىپادىلەيدىغان تىل ھادىسىسى بولۇپ، خارەكتېر جەھەتتىن مەلۇم ئورتاقلىقلارغا ئىگە بولسىمۇ، ئۆزلىرىگە خاس خۇسۇسىيەتلىرى بىلەن ئالاھىدە پەرقلىنىپ تۇرىدۇ. ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىگە خاس خۇسۇسىيەتلىرى شۇنىڭدىن ئىبارەتتىكى، كۆپ مەنىلىك سۆزلەر بىر سۆزنىڭ ئوخشاش بولمىغان بىر قانچە مەنىلەرگە ئىگە ئىكەنلىكىگە قارىتا ئېيتىلغان بولسا، ئومونىملار ئوخشاش بولمىغان مەنىلەرنى ئىپادىلەيدىغان بىر قانچە سۆزنىڭ بىر خىل فونېتىكىلىق شەكىلگە ئىگە ئىكەنلىكىگە قارىتا ئېيتىلغان، شۇڭا كۆپ مەنىلىك سۆزلەرنىڭ بىر قانچە مەنىلىرىدە مۇقەررەر باغلىنىش بولمىغاچقا، ئورتاق ئاساسىمۇ ئىگە ئەمەس. مەسىلەن:

«مىلتىق ئاتماق»، «قاش ئاتماق»، «پو ئاتماق»، «شىلتىڭ ئاتماق» دېگەن بىرىكمىلەردىكى «ئات» سۆزى ئىپادىلىگەن مەنىلەر ئوخشاش بولسىمۇ، لېكىن بۇ مەنىلەر ئوتتۇرىسىدا باغلىنىش بار. يەنى بۇ مەنىلەر «ئات» پېئىلىنىڭ ئاساسىي مەنىسىدىن كېلىپ چىققان، شۇڭا بۇ «ئات» سۆزى كۆپ مەنىلىك سۆز بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

ئەمدى، «چاپقۇر ئات»، «بوز ئات»، «ئىچ ئات» دېگەن بىرىكمىلەردىكى «ئات» ياكى «ئات قويماق» دېگەن بىرىكمىدىكى «ئات» سۆزى كۆپ مەنىلىك ھېسابلىنغان «ئات» بىلەن ئوخشاش قۇرۇلمىغا ئىگە بولسىمۇ، مەنە جەھەتتە ھېچقانداق مەنتىقىي باغلىنىش بولمىغاچقا، ئۇلارنى بىر سۆز دېيىشكە، يەنى كۆپ مەنىلىك سۆز دېيىشكە بولمايدۇ.

كۆپ مەنىلىك سۆزلەر بىلەن ئومونىملارنىڭ ئۆزلىرىگە خاس خۇسۇسىيەتلىرى بولسىمۇ، ئوخشاش فونېتىكىلىق شەكىللەر بىلەن ئوخشىمايدىغان تۈرلۈك مەنىلەرنى ئىپادىلەشتە ئورتاق خۇسۇسىيەتكە ئىگە بولغانلىقى ئۈچۈن، شۇنداقلا تىلىمىزدىكى خېلىلا زور بىر قىسىم ئومونىملار كۆپ مەنىلىك سۆزلەرنىڭ مەنىلىرىنىڭ بۆلۈنۈپ، مۇستەقىللىققا ئىگە بولۇش يولى بىلەن بارلىققا كېلىدىغانلىقى ئۈچۈن، ئۇلارنى بىر-بىرىدىن پەرقلەندۈرۈش ئۇنچىلا ئاسان ئەمەس. بولۇپمۇ كۆپ مەنىلىك سۆزلەرنىڭ بىر قانچە مەنىلىرىنىڭ بۆلۈنۈپ، مۇناسىۋىتى يىراقلاشقان بولسىمۇ، تېخى ئومونىملار دەرىجىسىگە يەتمىگەنلەر بىلەن ئومونىملارنى پەرقلەندۈرۈش خېلى باش قانۇرىدۇ. بۇلار خۇسۇسەن لۇغەتچىلىكتە مەلۇم قىيىنچىلىقلارنى تۇغدۇرىدۇ.

شۇڭا، ئۇلارنى پەرقلەندۈرۈش چارىلىرى توغرىسىدىمۇ ئويلىنماي بولمايدۇ.

تەلەپپۇز قىلىنىشى ۋە يېزىلىشى ئوخشاش، لېكىن ئىپادىلەنگەن مەنىلىرى بىر بىرىگە ئوخشىمايدىغان سۆزلەرنىڭ كۆپ مەنىلىك سۆزلەر ياكى ئومونىملار ئىكەنلىكىنى پەرقلەندۈرۈشنىڭ ئەڭ ئۈنۈملۈك چارىسى ئۇلارنى مەنە ۋە گىرامماتىكىلىق جەھەتتىن تەھلىل قىلىشتۇر. مەنە جەھەتتىن تەھلىل قىلىش دېگەنمىز - ئۇلار ئىپادىلەنگەن مەنىلەر ئوتتۇرىسىدا بىر ئاساسىي مەنىدىن كېڭىيىپ چىققانلىق مۇناسىۋەتنىڭ بار - يوقلىقىغا، ئەگەر بۇنداق مۇناسىۋەتلەر بار بولسا، ئۇنىڭ تىلىمىزنىڭ ھازىرقى تەرەققىيات باسقۇچىدىكى ئېنىقلىق دەرىجىسىنىڭ قانچىلىك ئىكەنلىكىگە قاراش دېمەكتۇر. ئەگەر تەركىبىدىكى فونېملار ئوخشاش بىر سۆز ئىپادىلەنگەن بىر قانچە تۈرلۈك مەنىلەر بىر ئاساسىي مەنىدىن كېڭەيگەن بولسا، يەنە كېلىپ بۇ مەنىلەر ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت ھازىرقى ۋاقىتتىمۇ ئېنىق بولۇپ، كىشىلەر تەرىپىدىن ئاسانلا بايقىۋېلىنسا، بۇ سۆز شەرتسىز رەۋىشتە كۆپ مەنىلىك سۆز ھېساپلىنىدۇ. مەسىلەن:

«كۆز» دېگەن سۆز «كۆرۈش ئەزاسى»، «بۇلاق سۈيىنىڭ قايناپ چىقىش ئورنى»، «ئۈزۈكنىڭ ياقۇت ياكى باشقا نەرسە ئورنىتىلغان قىسمى» دېگەنگە ئوخشاش مەنىلەرنى بىلدۈرىدۇ. بۇ مەنىلەر گەرچە بىر خىل فونېتىكىلىق قۇرۇلما ئارقىلىق ئىپادىلەنگەن ۋە ئۆز-ئارا پەرقلەنمەس بولسىمۇ، ئۇلار ئوتتۇرىسىدا بىر ئاساسىي مەنىدىن، يەنى «كۆرۈش ئەزاسى» دېگەن ئاساسىي مەنىدىن كېڭەيتىلگەنلىك مۇناسىۋىتى مەۋجۇت. بۇ خىل مۇناسىۋەت تىلىمىزنىڭ ھازىرقى تەرەققىيات باسقۇچىدىمۇ ئېنىق بولۇپ، كىشىلەر تەرىپىدىن بۇ سۆزنىڭ قالغان مەنىلىرى «كۆرۈش ئەزاسى - كۆز» نىڭ شەكلىگە تەقلىد قىلىش نەتىجىسىدە بارلىققا كەلگەن دەپ قارىلىدۇ. شۇڭا «كۆز» سۆزى بىر قانچە مەنىنى ئىپادىلەيدىغان كۆپ مەنىلىك سۆزدىنلا ئىبارەتتۇر.

ئەگەر تەركىبىدىكى فونېملىرى ئوخشاش بىر سۆز ئىپادىلەنگەن بىر قانچە خىل مەنە بىر ئاساسىي مەنىدىن كېڭەيمىگەن بولسا ياكى بىر ئاساسىي مەنىدىن كېڭىيىش ئارقىلىق بارلىققا كەلگەن بولسىمۇ، تىلىمىزنىڭ ھازىرقى تەرەققىيات باسقۇچىدا بۇخىل مۇناسىۋەت ئۈزۈلۈپ، ئاسان بايقالمايدىغان دەرىجىگە يەتكەن بولسا، بۇ سۆز شەرتسىز رەۋىشتە ئومونىم بولۇپ ھېساپلىنىدۇ. مەسىلەن:

«ئوي» دېگەن سۆز «قاز» (پېئىل)، «خىيال» (ئىسىم) دېگەن مەنىلەرنى بىلدۈرىدۇ. بۇ مەنىلەر ئوتتۇرىسىدا بىر-بىرىدىن كېلىپ چىققانلىق مۇناسىۋەت بولمىغاچقا، ئۇ ئومونىم ھېسابلىنىدۇ.

«بۇرۇن» دېگەن سۆز «نەپەس ئەزاسى» ۋە «ئاۋال، بالدۇر» دېگەن مەنىلەرنى بىلدۈرىدۇ. بۇ مەنىلەر ئوتتۇرىسىدا بىر-بىرىدىن كېلىپ چىققانلىق مۇناسىۋىتىنىڭ بارلىقى ئېتىمولوگىيە نۇقتىسىدىن قارىغاندا مەۋجۇت بولسىمۇ، لېكىن بۇ خىل مۇناسىۋەت تىل تەرەققىياتى نەتىجىسىدە ئۈزۈلۈپ، كىشىلەر تەرىپىدىن بايقالغۇسىز دەرىجىگە يەتكەن. شۇڭا، ئۇ ئومونىم بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

بەزىلەر كۆپ مەنىلىك سۆز ياكى ئومونىم ئىكەنلىكىنى پەرق ئېتىشتە سۆز مەنىلىرى ئوتتۇرىسىدىكى

مۇناسىۋەتكە پەقەت ئېتىمولوگىيە نۇقتىسىدىن قاراپ، ئۇلارنىڭ تىلنىڭ ھازىرقى تەرەققىيات باسقۇچىدىكى مۇناسىۋىتىنىڭ ئېنىقلىق دەرىجىسىگە قارىماستىن، ھە دېگەندىلا ئومونىم دەرىجىسىگە يەتكەن سۆزلەرنىمۇ كۆپ مەنىلىك سۆز دەپ قارايدۇ. بۇنداق قاراش ئومونىملارنىڭ كۆپىيىپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن مەلۇم ئەھمىيەتكە ئىگىدەك قىلىشىمۇ، تىلشۇناسلىق نەزىرىدىن ئۇيغۇن كەلمەيدۇ. ئەگەر مەنىلىرى ئوتتۇرىسىدا بىر-بىرىدىن كېلىپ چىققانلىق مۇناسىۋەت بولغان سۆزنىڭ ھەممىسى كۆپ مەنىلىك سۆز دەپ قارالسا، ئومونىملار كاتىگورىيەسىدىنلا ئەمەس، بەلكى بىرىككەن سۆزلەردىمۇ نۇرغۇنلىغان قالايمىقانچىلىقلارنىڭ كېلىپ چىقىشى مۇمكىن. چۈنكى نۇرغۇنلىغان سۆزلەر ئېتىمولوگىيە جەھەتتىن قارىغاندا، ئىككى ياكى ئۇنىڭدىن ئارتۇق مورفېمنىڭ بىرىكىشىدىن ھاسىل بولۇپ، ھازىرقى ۋاقىتتا بىر سۆز شەكلىگە كېلىپ قالغان. ئەگەر بۇنداق سۆزلەر تارىخىي جەھەتتىن ئىككى ياكى ئۇنىڭدىن ئارتۇق سۆزدىن تەركىپ تاپقان دېيىلىپ، ھازىرقى قۇرۇلمىسى ۋە مەنىسى ئېتىبارغا ئېلىنمىسا، «بىرىككەن سۆز» دېگەن ئۇقۇمۇ بولمىغان بولاتتى. خۇددى شۇنىڭدەك تارىخىي جەھەتتىن قارىغاندا، مەنىلىرى ئوتتۇرىسىدا بىر-بىرىدىن كېلىپ چىققانلىق مۇناسىۋەت بولغانلىقى سۆزلەر كۆپ مەنىلىك سۆزلەر دەپ قارالسا، «ئومونىملارنىڭ سۆز مەنىلىرىنىڭ بۆلۈنىشى نەتىجىسىدە بارلىققا كېلىشى» مۇ مەۋجۇت بولمىغان بولاتتى. مەسلەن:

«ئاياق» دېگەن سۆزنىڭ «كەش» ۋە «تۆۋەن تەرەپ» دېگەن مەنىلىرى ئوتتۇرىسىدا بىر-بىرىدىن كېلىپ چىققانلىق مۇناسىۋەت ئەسلىدە بار بولسىمۇ، لېكىن «يۇتقا ئاياق كىيمەك» دېگەن بىرىكىدىكى «ئاياق» دېگەن سۆزنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىشتە «تۆۋەن تەرەپ» دېگەن ئۇقۇمنى ۋاستە قىلىشنىڭ ھېچقانداق ھاجىتى بولمىسا كېرەك. دېمەك، بۇ مەنىلەر ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدا يىراقلىشىپ كەتكەن. شۇڭا ئۇلار ئومونىم ھېسابلىنىدۇ.

تەلپەپۇز قىلىنىشى ۋە يېزىلىشى ئوخشاش، ئىپادىلىگەن مەنىلىرى بىر-بىرىدىن پەرقلىنىدىغان سۆزلەرنىڭ كۆپ مەنىلىك سۆزلەر ياكى ئومونىم ئىكەنلىكىنى پەرقلىنىدۇرۇشتە، ئۇلارنىڭ گىرامماتىكىلىق خۇسۇسىيىتى جەھەتتىن تەھلىل قىلىش ئاساسەن ياسالما سۆزلەردىكى قوشۇمچىلارنىڭ ئەسلى رولىنى يوقاتقان - يوقاتمىغانلىقىغا قاراشتىن ئىبارەتتۇر. چۈنكى بۇنداق قوشۇمچىلارنىڭ ئەسلىدىكى رولىنى يوقاتقان - يوقاتمىغانلىقى كۆپ مەنىلىك سۆزلەرنىڭ بىر قانچە مەنىلىرى ئوتتۇرىسىدىكى بىر-بىرىدىن كېلىپ چىققانلىق مۇناسىۋەتنىڭ ھازىرقى ھالەتتە ئۈزۈلگەن - ئۈزۈلمىگەنلىكىنى، يەنى، سۆزلەرنىڭ بۆلۈنۈپ ئومونىم دەرىجىسىگە يەتكەن - يەتمىگەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ. ئەگەر، ياسالما سۆزلەردىكى قوشۇمچە ئۆزىنىڭ ئەسلىدىكى رولىنى يوقىتىپ، شۇ سۆز ئەسلىدە تەۋە بولغان سۆز تۈركۈمىدىن باشقا بىر سۆز تۈركۈمىگە يۆتكەلسە، بۇنداق سۆزلەر مەنە جەھەتتىن بۆلۈنگەن بولىدۇ ۋە ئومونىم ھېسابلىنىدۇ. ياسالما سۆزدىكى قوشۇمچىنىڭ ئەسلىدىكى رولىنى يوقاتقان - يوقاتمىغانلىقىنى شۇ سۆزگە ئەسلىدىكى قوشۇمچىنى يەنە بىر قېتىم قوشۇپ كۆرۈش ئارقىلىقمۇ بايقىۋېلىش مۇمكىن. مەسلەن:

«يەڭلىك» دىگەن سۆز «يەڭ» دېگەن ئىسىمغا ئىسىملاردىن سۈپەت ياسايدىغان قوشۇمچە «لىك» نىڭ قوشۇلۇشى بىلەن ياسالغان سۆز بولۇپ، ئۇ يېڭى بار، يەڭگە سېپىۋالىدىغان دېگەنگە ئوخشاش مەنىلەرگە ئىگە ھەم سۆز تۈركۈمى جەھەتتىن سۈپەت كاتېگورىيەسىگە مەنسۇپ بولغان، تىل تەرەققىياتى نەتىجىسىدە بۇ سۆزنىڭ كېيىنكى مەنىلىرى بۆلۈنۈپ چىققان ۋە بۇ سۆز سۈپەتتىن باشقا ئىسىم كاتېگورىيەسىگەمۇ تەۋە بولۇپ، ئومونىم دەرىجىسىگە يەتكەن. مەسلەن:

«يەڭلىك» دېگەن سۆز بىرىنچىدىن، سۈپەت كاتېگورىيەسىگە تەۋە بولۇپ، «يېڭى بار» دېگەن مەنىنى (يەڭلىك پوپايكا) بىلدۈرسە؛ ئىككىنچىدىن، ئىسىم كاتېگورىيەسىگە تەۋە بولۇپ، «يەڭگە سېپىۋالىدىغان قاپ» دېگەن مەنىلەرنى بىلدۈرىدۇ. «يەڭلىك» دېگەن سۆزنىڭ ئومونىم دەرىجىسىگە يەتكەنلىكى، ئۇنىڭ مەنىلىرىنىڭ بۆلۈنگەنلىكىدىن مەلۇم. ئۇنىڭ مەنىلىرىنىڭ بۆلۈنگەنلىكى «لىك» قوشۇمچىسىنىڭ ئەسلى رولىنى يوقاتقانلىقى «يەڭلىك» سۆزنىڭ ئىسىم كاتېگورىيەسىدە تۇرۇپ، يەنە بىر قات «لىك» قوشۇمچىسىنى قوبۇل قىلالايدىغانلىقىدىن مەلۇم. مەسلەن: ئىككى يەڭلىك رەخت دېگەنگە ئوخشاش. ياغلىق - (تەركىبىدە ماي كۆپ)؛ ياغلىق - (رومال، قول ياغلىق) دېگەنلەرنىڭمۇ كۆپ مەنىلىك سۆزلەردىن بۆلۈنۈپ، ئومونىم بولۇپ قالغانلىقىنى يۇقىرىقى ئۇسۇل بويىچە تەھلىل قىلىشقا بولىدۇ.

بەزىلەر كۆپ مەنىلىك سۆزلەر بىلەن ئومونىملارنى پەرقلىنىدۇرۇشتە، سۆزلەرنى گىرامماتىكىلىق خۇسۇسىيىتى جەھەتتىن تەھلىل قىلىشنىڭ ئۇسۇل دائىرىسىنى تېخىمۇ كېڭەيتىپ، سۆزلەرنىڭ ياسىلىش ئالاھىدىلىكى ۋە مورفولوگىيەلىك ئالاھىدىلىكىگە قاراپ پەرقلىنىدۇرۇش چارىلىرىنىمۇ ئوتتۇرىغا قويغان ۋە پەرقلىنىدۇرۇلگۈچى سۆزنىڭ مورفولوگىيەلىك ياسىلىشى ئوخشىمىسا، ئۇنى چوقۇم ئومونىم دېيىش لازىم، دېگەن پىكىرنى قەتئىيلىك بىلەن تەشەببۇس قىلغان، بۇ ئۇسۇل قىسمەن سۆزلەرگە مۇۋاپىق كەلسىمۇ، بىر قىسىم سۆزلەرگە نىسبەتەن ئەھمىيەتسىزدۇر. مەسلەن:

«بۇرۇن» (نەپەس ئەزاسى) دېگەن سۆزنىڭ «بۇرۇنلۇق» دەپ ياسىلىشىغا قاراپ، ئۇلارنىڭ ئومونىم ئىكەنلىكىنى بىلىشكە بولىسىمۇ، «تارتما» (ئۈستەلنىڭ تارتىمىسى) بىلەن «تارتما» (ئىگەرنىڭ تارتىمىسى) دېگەن سۆزلەرنىڭ ياسىلىشىغا قاراپ، ئۇلارنىڭ ئومونىم ئىكەنلىكىنى بىلگىلى بولمايدۇ. چۈنكى، بۇ سۆزلەر ئوخشاش قوشۇمچىلارنىڭ ئۆلىنىشى بىلەن ياسىلىپ، ئوخشاش مورفولوگىيەلىك شەكىلگە ۋە ئوخشاش سۆز تۈركۈمىگە ئىگە بولىدۇ. مەسلەن:

تارتىملىق ئۈستەل، تارتىملىق ئىگەر دېگەنگە ئوخشاش. بۇ پىكىرلەردە يەنە سۆزلەرنى مورفولوگىيەلىك ئالاھىدىلىكىگە قاراپ پەرقلىنىدۇرۇش دېگەننى تەشەببۇس قىلىپ، ئەگەر پەرقلىنىدۇرۇلگۈچى سۆز بىر-بىرىگە ئوخشىمايدىغان سۆز تۈركۈملىرىگە مەنسۇپ بولۇپ، مەنىلىرىمۇ ئوخشىمىسا، بۇنداق سۆزلەرمۇ ئومونىم دەپ قارىلىشى لازىم، دېيىلىدۇ. كۆپ مەنىلىك سۆز بىلەن ئومونىملارنى پەرقلىنىدۇرۇشتە بۇ ئۇسۇلنى قوللىنىش بىزنىڭچە تېخىمۇ مۇۋاپىق ئەمەس. چۈنكى، ئومونىملارغا تامامەن باشقا-باشقا سۆز

تۈركۈملىرىگە مەنسۇپ بولۇشى لازىم، دېگەن شەرتنى قويۇشقا بولمايدۇ. بۇ ھەقتە بىز يۇقىرىدا سۆزلەپ بولغانىدۇق. بۇ يەردە قايتا تەكىتلەپ ئولتۇرمايمىز. ئۇنىڭ ئۈستىگە كۆپ مەنىلىك سۆزلەرنىڭ بۆلۈنىشىدىن بارلىققا كەلگەن ئومونىملارنىڭ ھەممىسى ئوخشاش بولمىغان سۆز تۈركۈملىرىگە مەنسۇپ بولۇشى ناتايىن. مەسىلەن:

بەت - (يۈز، ئوڭ) ئىسىم؛ بەت - (سەھىپە) ئىسىم؛ بوغۇز - (كېكرەك) ئىسىم؛ بوغۇز - (ئوزۇق-تۈلۈك) ئىسىم؛ دېگەنلەرگە ئوخشاش.

بىز كۆپ مەنىلىك سۆزلەر بىلەن ئومونىملارنى پەرقلەندۈرۈش توغرىسىدا ھازىرچە مۇشۇنچىلىك توختىلىمىز. شۇنى تەكىتلەش لازىمكى، كۆپ مەنىلىك سۆزلەر بىلەن ئومونىملارنى پەرقلەندۈرۈشتە ئەڭ مۇھىمى ئۇلارنىڭ مەنە مۇناسىۋەتلىرىگە قاراش لازىم.